

redakcja Bogumił Szmulik, Magdalena Maksymiuk

A large, light beige letter 'Q' with a thick stroke, set against a black square background.A stylized, yellow ampersand symbol (&) with a thick stroke, set against a black square background.A large, yellow letter 'A' with a thick stroke, set against a black square background.

**Zasady
konstytucyjne
przed
egzaminem**

LEGENDA

pytanie

wyjątek od zasad czy reguł / uwaga

najważniejsze informacje

norma prawna

niezbędna wiedza

literatura

zob. wcześniej opisane zagadnienia

orzecznictwo

uzupełnienie

przykład

Zasady konstytucyjne przed egzaminem

redakcja

Bogumił Szmulik

Magdalena Maksymiuk

autorzy

Ewelina Gierach, Marta Gontarz-Dobrowolska

Oskar Kida, Magdalena Maksymiuk, Krzysztof Masło

Marta Osuchowska, Andrzej Pogłódek, Aleksandra Syryt

Stan prawny na 10 stycznia 2025 r.

Recenzent

Prof. dr hab. Ryszard Piotrowski

Wydawczyni

Monika Pawłowska

Redaktorka prowadząca

Paulina Staniszevska-Chudzik

Opracowanie redakcyjne

Agata Czuj

Projekt graficzny

Wojtek Janikowski

Poszczególne części opracowali:

Ewelina Gierach – rozdz. III, VII

Marta Gontarz-Dobrowolska – rozdz. VIII, XVIII

Oskar Kida – rozdz. IV, V, VI

Magdalena Maksymiuk – rozdz. I, XII, XIII, XIV

Krzysztof Masło – rozdz. XV, XVI

Marta Osuchowska – rozdz. XVII

Andrzej Pogłódek – rozdz. IX, XI

Aleksandra Syryt – rozdz. II, X

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2025

ISBN 978-83-8390-430-6

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. + 48 728 313 462

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

WYKAZ SKRÓTÓW

Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r.
(Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm. i sprost.)

KPP – Karta praw podstawowych Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE
C 303 z 14.12.2007 r., s. 1)

TUE – Traktat o Unii Europejskiej (Dz.U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864)

u.o.a.n. – ustawa z 20.07.2000 r. o ogłaszaniu aktów normatywnych
(Dz.U. z 2019 r. poz. 1461)

u.p.p. – ustawa z 27.06.1997 r. o partiach politycznych (Dz.U. z 2023 r.
poz. 1215)

OSNKN – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych

OTK – Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego

OTK-A – Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, seria A

SPIS TREŚCI

- 4 **Wykaz skrótów**
- 7 **Wstęp**
- 9 **Rozdział I Zagadnienia wstępne – wyjaśnienie podstawowych pojęć,
klasyfikacja zasad ustroju politycznego**
[Magdalena Maksymiuk]
- 14 **Rozdział II Zasada demokratycznego państwa prawnego** [Aleksandra
Syryt]
- 33 **Rozdział III Zasada dobra wspólnego**
[Ewelina Gierach]
- 39 **Rozdział IV Zasada jednolitości państwa**
[Oskar Kida]
- 45 **Rozdział V Zasada republikańskiej formy rządów**
[Oskar Kida]
- 50 **Rozdział VI Zasada legalizmu**
[Oskar Kida]
- 56 **Rozdział VII Zasada suwerenności narodu**
[Ewelina Gierach]
- 65 **Rozdział VIII Zasada sprawiedliwości społecznej**
[Marta Gontarz-Dobrowolska]
- 75 **Rozdział IX Zasada decentralizacji władzy publicznej**
[Andrzej Pogódek]

- 92 **Rozdział X Zasada pomocniczości**
 [Aleksandra Syryt]
- 98 **Rozdział XI Zasada pluralizmu politycznego** [Andrzej Pogódek]
- 113 **Rozdział XII Zasada podziału i równowagi władzy**
 [Magdalena Maksymiuk]
- 119 **Rozdział XIII Zasada dwuizbowości parlamentu**
 [Magdalena Maksymiuk]
- 123 **Rozdział XIV Zasada nadrzędności konstytucji.**
 Zasada hierarchicznego systemu źródeł prawa
 [Magdalena Maksymiuk]
- 137 **Rozdział XV Zasada przychylności dla prawa międzynarodowego**
 [Krzysztof Masło]
- 150 **Rozdział XVI Zasada ochrony wolności i praw człowieka**
 [Krzysztof Masło]
- 164 **Rozdział XVII Zasady autonomii i niezależności oraz współdziałania**
 między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi
 [Marta Osuchowska]
- 182 **Rozdział XVIII Zasada społecznej gospodarki rynkowej**
 [Marta Gontarz-Dobrowolska]
- 194 **Bibliografia**

Zasady konstytucyjne są fundamentem prawa konstytucyjnego w Polsce, wyrażonego w ramach Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r. Zostały one umieszczone głównie w rozdziale I Konstytucji, co stanowi o ich doniosłości i randze prawnej. Każda ustawa zasadnicza za podstawę swojej regulacji wskazuje określony system wartości. Natomiast aksjologia determinuje szczegółowe rozwiązania, które zostają zawarte w konkretnych przepisach. Zgodnie z powyższym możemy wskazać, że zasady ustrojowe to pewne idee i wartości o szczególnie doniosłym znaczeniu dla państwa oraz jego obywateli, które zostały wyrażone w postaci norm prawnych, zawartych w konstytucji albo wynikających z postanowień szczegółowych. Obejmują one podstawowe przedmioty oraz obszary regulacji konstytucji. Stanowią pierwszorzędny i bezpośredni przedmiot unormowania, do którego należy triada zamykająca się w pojęciach „człowiek”, „państwo” i „prawo”. Do zadań, jakie konstytucja nakłada na zasady konstytucyjne należą zabezpieczenie praw człowieka, uznanie jego podmiotowości, określenie ustroju państwa, upodmiotowienie organów sprawujących władzę, a także dookreślenie ich roli w systemie polityczno-ustrojowym. Dodatkowo wskazują one na rolę prawa w systemie politycznym, związaną z hierarchią aktów normatywnych, dokonując ich podziału horyzontalnego i wertykalnego.

Należy również z całą mocą podkreślić, że zasady konstytucyjne stanowią pierwszy sposób wyrażenia uprzednio przyjętych przez autorytet konstytucyjny wartości prawa. Są pewną metodą transpozycji, przeniesienia wartości ze sfery aksjologicznej i moralnej na grunt prawa

pozytywnego. Należy podkreślić, że wszystkie przepisy zawarte w Konstytucji pod względem formalnym są identyczne, jednakże nie posiadają one natomiast jednakowego potencjału normatywnego ani takiego samego znaczenia dla systemu prawnego. Zasady konstytucyjne mają bowiem najwyższą moc prawną w całym systemie prawnym.

Poznanie i zrozumienie zasad konstytucyjnych jest niezbędne nie tylko dla prawników czynnie wykonujących swój zawód, ale również dla studentów kierunków społecznych, którzy chcą świadomie uczestniczyć w życiu publicznym. Niniejsza publikacja została opracowana z myślą o studentach, którzy przygotowują się do egzaminu z tego przedmiotu. Ma ona na celu zapoznanie ich z podstawowymi zasadami konstytucyjnymi, które kształtują ustrój państwa. Stanowi wprowadzenie do zagadnień z zakresu prawa konstytucyjnego i jest jego podstawą. Pomimo że są teoretycznie niepozorne, mają ogromne znaczenie praktyczne.

Podręcznik ten może również służyć wszystkim tym, którzy zechcą pogłębić wiedzę z zakresu prawa konstytucyjnego, w zakresie najważniejszych dla ustroju Rzeczypospolitej Polskiej zasad konstytucyjnych. Celem autorów było przybliżenie powyższych treści, a także ułatwienie szybkiego powtórzenia i usystematyzowania najważniejszych zagadnień. Autorzy skupili się na najistotniejszych pojęciach, zagadnieniach i procedurach, które często stanowią przedmiot pytań egzaminacyjnych na uczelniach wyższych. Poszczególne rozdziały podręcznika zostały opracowane tak, by ułatwić przyswojenie teorii, ale również umożliwić zrozumienie funkcjonowania całego systemu w praktyce.

Redaktorzy i autorzy poszczególnych rozdziałów wiążą nadzieję, że opracowanie, które oddają w Państwa ręce, stanowić będzie pomocne narzędzie w czasie nauki do egzaminu, a także pozostanie wiernym kompendium wiedzy z zakresu zasad konstytucyjnych.

Redaktorzy i autorzy

ROZDZIAŁ I

Zagadnienia wstępne – wyjaśnienie podstawowych pojęć, klasyfikacja zasad ustroju politycznego

1. Czym jest zasada prawa?

Zasady prawa są bardzo istotne zarówno na gruncie teoretycznym, jak i praktycznym. W znaczeniu ścisłym oznaczają obowiązującą i szczególnie ważną normę prawną – ze względu na hierarchiczną budowę systemu. Stanowią jedną z najważniejszych dla systemu konstrukcji prawnych. Charakteryzują się szczególną doniosłością oraz ważnością ze względu na swoją szczególną rolę oraz nadrzędność treściową. Są one wyjątkową konstrukcją prawną, która łączy ugruntowanie dogmatycznoprawne z teoretycznoprawnym, przy czym ważne jest, by obie te płaszczyzny wzajemnie się uzupełniały. Mogą być one sformułowane w tekście normatywnym, ale również mogą wymagać odtworzenia, co stanowi zadanie dla prawników. Stanowią one pewien drogowskaz dla ustawodawcy oraz interpretatorów prawa.

2. Jakie są podstawowe ujęcia zasad prawnych?

Wyróżniamy dwa podstawowe ujęcia zasad prawnych:

1. **Dyrektywalne** – mają na celu oddziaływanie na zachowanie określonych podmiotów w kierunku podjęcia przez nie określonego postępowania.

2. **Pozadyrektywne** – opisowe – odnoszą się do wzorców określonych przedmiotów unormowania, wskazują sposób rozstrzygnięcia określonej kwestii albo wzorzec ukształtowania jakiejś instytucji prawnej.

Warto podkreślić fakt, że pewnym zasadom dyrektywalnym można przypisać zasady opisowe.

3. Czym są zasady ustrojowe?

Zwane też: zasadami konstytucyjnymi, zasadami naczelnymi, zasadami naczelnymi konstytucji, konstytucyjnymi zasadami prawnymi. Stanowią one pierwszy sposób wyrażenia uprzednio przyjętych przez autorytet konstytucyjny wartości prawa. Są pewną metodą transpozycji, przeniesienia wartości ze sfery aksjologicznej i moralnej na grunt prawa pozytywnego.

Zasady ustrojowe nie zawsze są wprost sformułowane w ustawie zasadniczej. Stanowią one dzieło nauki i orzecznictwa. Zdarza się, że rekonstrukcja konkretnej zasady ustrojowej wymaga interpretacji treści więcej niż jednego przepisu, które znajdują się w różnych miejscach w konstytucji.

Należy podkreślić, że wszystkie przepisy zawarte w konstytucji pod względem formalnym są identyczne, jednakże nie posiadają one natomiast jednakowego potencjału normatywnego ani takiego samego znaczenia dla systemu prawnego. Zasady konstytucyjne mają bowiem najwyższą moc prawną w całym systemie prawnym.

Każda ustawa zasadnicza za podstawę swojej regulacji wskazuje określony system wartości. Natomiast aksjologia determinuje szczegółowe rozwiązania, które zostają zawarte w konkretnych przepisach. Zgodnie z tym możemy wskazać, że zasady ustrojowe to pewne idee i wartości o szczególnie doniosłym znaczeniu dla państwa oraz jego obywateli, które zostały wyrażone w postaci norm prawnych, zawartych w ustawie zasadniczej albo wynikających z postanowień szczegółowych.

Bogusław Banaszak wskazuje, że „zasady ustroju to naczelne, najważniejsze rozstrzygnięcia, charakteryzujące ustroj państwa, zawarte w konstytucji”¹.

Mirosław Granat natomiast zasadami ustrojowymi określa „pewien rodzaj norm prawnych o podstawowym znaczeniu dla charakterystyki państwa”².

Maria Kruk określa, że zasady konstytucyjne to „wyrażone w postanowieniach Konstytucji idee, wartości i pojęcia, które z jednej strony tworzą podstawy innych norm prawnych, z drugiej zaś charakteryzują państwo poprzez wskazanie najważniejszych cech, dotyczących jego organizacji politycznej, miejsca jednostki w państwie, koncepcji instytucji prawnych”³.

4. Jakie są funkcje zasad ustrojowych?

Zasady ustrojowe pełnią podstawowe funkcje w ramach systemu prawnego:

1. są podstawą prawa konstytucyjnego;
2. odnoszą się do trzech podstawowych regulacji w konstytucji: człowiek, państwo i prawo;
3. nakreślają sposób organizacji i funkcjonowania władzy publicznej w państwie;
4. kształtują strukturę władzy oraz polityczną organizację społeczeństwa;
5. dotyczą wskazania podmiotu władzy, modelu jej sprawowania, miejsca jednostki oraz zakresu partycypacji społecznej w procesie decyzyjnym;
6. wskazują na hierarchię aktów prawnych w państwie;
7. dają podstawę do dalszych rozwiązań ustrojowych.

1. B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2017, s. 15.

2. M. Granat, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2024, s. 77.

3. M. Kruk, *Konstytucja. Prawo i praktyka*, Warszawa 2019, s. 92–93.

Q

5. Jak możemy sklasyfikować zasady ustrojowe?

Zasady ustrojowe w państwie wskazują wprost na podstawowe przedmioty oraz obszary regulacji konstytucji, a także prawa konstytucyjnego. Stanowią one pierwszorzędny i bezpośredni przedmiot unormowania. Należą do nich: człowiek, państwo i prawo. Zadaniem zasad ustrojowych jest zabezpieczyć prawa człowieka, uznać jego podmiotowość, określić ustrój państwa, upodmiotowić organy sprawujące władzę, a także dookreślić ich rolę w systemie polityczno-ustrojowym. Dodatkowo wskazują one na rolę prawa w systemie politycznym, na pewną hierarchię aktów normatywnych, dokonując ich podziału horyzontalnego i wertykalnego. Taki system jest ze sobą powiązany genetycznie i funkcjonalnie. Stanowi pewną integralną triadę, wskazując, że każde z tych trzech ogniw wzajemnie na siebie oddziałuje.

Q

6. Gdzie w Konstytucji RP znajdują się zasady ustrojowe?

Zasady ustroju ujęte są przede wszystkim w rozdziale I „Rzeczpospolita”. Otwiera on część normatywną Konstytucji RP. Normy w nim zawarte są szczególnie ważne, a także zajmują nadrzędne miejsce w wewnętrznej hierarchii norm konstytucyjnych. Dodatkowo status jednostki w państwie określa rozdział II Konstytucji „Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela”. Zasady ustrojowe można również domniemywać z tekstu preambuły, a ich uszczegółowienie może się też znajdować w kolejnych rozdziałach konstytucyjnych.

Q

7. W jaki sposób możemy zmienić postanowienia Konstytucji zawarte w rozdziale I?

Rozdział I Konstytucji RP jest niezwykle ważny normatywnie. Z racji tego, że w jego ramach zawarte zostały zasady naczelnne, które kształtują porządek ustrojowy państwa, ważne jest, by możliwość ich zmiany została obarczona dodatkowymi klauzulami. Wskazuje o tym rozdział XII Konstytucji „Zmiana Konstytucji”.

§

Zawarty w jego ramach art. 235 w ust. 5 i 6 w sposób szczegółowy odnosi się do tej materii. Ustęp 5 wskazuje, że: „Uchwalenie przez Sejm ustawy zmieniającej przepisy rozdziałów I, II lub XII Konstytucji może odbyć się nie wcześniej niż sześćdziesiątego dnia po pierwszym czytaniu projektu tej ustawy”. Ustęp 6 przewiduje, że w przypadku zgłoszenia projektu ustawy w tej materii przez co najmniej 1/5 ustawowej liczby posłów, Senat lub Prezydenta Rzeczypospolitej, podmioty te mogą zażądać w terminie 45 dni od dnia uchwalenia ustawy przez Senat przeprowadzenia referendum zatwierdzającego. W przypadku zmian w rozdziałach I, II lub XII możliwe jest przeprowadzenie referendum ogólnokrajowego, w którym naród (jako suweren) ostatecznie zadecyduje o kształcie konstytucyjnych zasad naczelných. Taki wniosek wymienione wyżej podmioty składają na ręce Marszałka Sejmu, który zarządza niezwłocznie przeprowadzenie referendum w ciągu 60 dni od dnia jego złożenia. Do zmiany Konstytucji w tej materii dochodzi, jeżeli za nią opowiedziała się większość głosujących.

ROZDZIAŁ II

Zasada demokratycznego państwa prawnego

Q

1. Jaka jest podstawa prawna zasady?

§

Zasada demokratycznego państwa prawnego została uregulowana w art. 2 Konstytucji RP. Przepis ten stanowi, że: „Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej”.

Elementy zasady demokratycznego państwa prawnego są obecne także w innych przepisach konstytucyjnych. W szczególności można je wywieść z preambuły do Konstytucji oraz z art. 7 Konstytucji RP.

Q

2. Na czym polega koncepcja państwa prawnego?

Koncepcja państwa prawnego w doktrynie prawa konstytucyjnego ma wielowymiarowe pochodzenie. Choć jest to jedna z fundamentalnych idei współczesnego konstytucjonalizmu, jej korzenie są zróżnicowane. Część badaczy odnajduje jej źródła już w starożytności, łącząc ją z ideą rządów prawa. Kolejne etapy rozwoju tej koncepcji przypisuje się myślicielom politycznym z okresu absolutyzmu i oświecenia. Myśl filozoficzna XVIII i XIX w., zwłaszcza angielska, francuska i niemiecka, przyczyniła się do jej dalszej ewolucji. Obecne rozumienie zasady państwa prawnego, mimo istniejących różnic między niemieckim *Rechtsstaat* a angielskim *Rule of Law*, opiera się na tych tradycjach. Razem z koncepcją podziału władzy

państwo prawne uznawane jest za jedno z najważniejszych osiągnięć nauk ustrojowych¹.

Pierwotne rozumienie koncepcji państwa prawnego opierało się na kilku najważniejszych zasadach:

Zasada konstytucjonalizmu – zakładająca, że konstytucja określa strukturę i funkcjonowanie państwa oraz sposób tworzenia prawa, a jej pozycja w hierarchii prawnej jest nadrzędna wobec ustaw.

Zasada podziału władzy – jej celem jest zapobieganie nadużyciu władzy przez rządzących oraz ochrona wolności obywateli.

Zasada niezawisłości i niezależności sądownictwa – zapewniająca sądom autonomię i ochronę przed wpływami zewnętrznymi.

Zasada uznania ustawy za podstawowe źródło prawa – wskazująca, że prawo musi być tworzone zgodnie z określonymi procedurami i mieć legitymację demokratyczną.

Zasada podporządkowania administracji prawu – nakładająca na administrację obowiązek działania zgodnie z przepisami prawa.

W XIX i XX w. nastąpiło umacnianie koncepcji państwa prawnego oraz wprowadzanie jej podstawowych zasad do pisanych konstytucji. Zwiększało się znaczenie nadrzędności norm konstytucyjnych, a instytucje ochrony prawa dynamicznie się rozwijały. Pojawiły się także nowe formy kontroli przestrzegania prawa, takie jak koncepcja ochrony konstytucji i kontroli konstytucyjności aktów prawnych, którą na przełomie wieków sformułował Georg Jellinek, a rozwinął Hans Kelsen. Znalazła ona wyraz w austriackiej Konstytucji z 1920 r., która ustanowiła odrębny, niezależny organ sądowy odpowiedzialny za realizację tych zadań.

1. V. Serzhanova, E. Krzysztofik, *Zasada państwa prawa w polskim systemie prawnym oraz konsekwencje jej naruszenia w prawie Unii Europejskiej* [w:] Dookoła Wojtek... Księga pamiątkowa poświęcona Doktorowi Arturowi Wojciechowi Preisnerowi, red. R. Balicki, M. Jabłoński, Wrocław 2018, s. 175–186.

Dodatkowo, tworzone były różnorodne mechanizmy i formy odpowiedzialności prawnej najwyższych urzędników państwowych, które nabierały charakteru instytucji prawnych. Ustanawiano także formalnoprawne gwarancje ochrony praw i wolności obywatelskich.

Współczesna koncepcja państwa prawnego zakłada, że demokratycznie ustanawiane prawo ma charakter nadrzędny i jest wiążące dla rządzących. Prawo to określa zakres ich kompetencji oraz gwarantuje obywatelom katalog praw i wolności, wraz z mechanizmami zapewniającymi ich przestrzeganie. Efektywność przestrzegania prawa w tym kontekście jest zagwarantowana przez wprowadzenie różnorodnych instytucji kontrolnych oraz form odpowiedzialności osób sprawujących władzę i zajmujących najwyższe stanowiska państwowe. W państwie prawnym przepisy prawa mają precyzyjnie określać strukturę, granice i formy działalności państwa oraz zakres i sposoby ingerencji w sferę wolności jednostki.

Współczesne rozumienie zasady państwa prawnego w polskim porządku prawnym opiera się na dorobku europejskiej myśli prawniczej. Zasada ta została zakotwiczona w polskim systemie prawnym dopiero po przemianach ustrojowych pod koniec lat 80. XX w. Na gruncie Konstytucji RP z 2.04.1997 r. zasada ta stała się fundamentalną zasadą ustrojową demokratycznego państwa prawnego, które realizuje również zasadę sprawiedliwości społecznej².

Elementem wyróżniającym demokratyczne państwo prawne spośród klasycznego rozumienia państwa prawnego jest zapewnienie społeczeństwu rzeczywistego wpływu na podejmowanie kluczowych decyzji w państwie. Dotyczy to zwłaszcza procesu tworzenia prawa, w tym kształtowania katalogu praw i wolności człowieka

2. M. Grzybowski, *Zasada demokratycznego państwa prawa* [w:] *Prawo konstytucyjne*, red. M. Grzybowski, Białystok 2009, s. 75.

i obywatela, jak również dostosowywania tych norm do międzynarodowych standardów. W demokratycznym państwie prawnym obywatele mają więc możliwość aktywnego uczestnictwa w kształtowaniu systemu prawnego, co odróżnia tę koncepcję od bardziej formalistycznego podejścia państwa prawnego.

Q

3. Jakie wyróżniamy podstawowe cechy państwa prawnego?

*

Najważniejsze założenia teorii państwa prawnego skupiają się na zbiorze zasad, które powinny obowiązywać w takim państwie. Zgodnie z tym podejściem w państwie prawa:

- ▶ istnieje trójpodział władzy na ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą;
- ▶ zgodność ustaw z konstytucją podlega kontroli;
- ▶ wolności i prawa jednostki są zagwarantowane w konstytucji;
- ▶ władza sądownicza jest niezależna;
- ▶ prawa człowieka są respektowane;
- ▶ obowiązuje zakaz retroakcji prawa (prawo nie działa wstecz);
- ▶ obywatele są równi wobec prawa i nie mogą być dyskryminowani;
- ▶ obywatele mają prawo do niezależnego i bezstronnego sądu;
- ▶ obywatele mają prawo dostępu do informacji publicznej;
- ▶ władza działa zgodnie z zasadą legalizmu.

*

W procesie tworzenia prawa w państwie prawnym obowiązują również określone standardy postępowania, takie jak:

- ▶ prawo powinno być zrozumiałe dla obywateli;
- ▶ akt prawny musi mieć solidną podstawę prawną;
- ▶ akt prawny powinien zawierać uzasadnienie swojego powstania.

Q

4. Czym jest koncepcja *Rechtsstaat*?

*

Termin *Rechtsstaat* (państwo prawa), wprowadzony do niemieckiej nauki pod koniec XVIII w., miał na celu przeciwstawienie się pojęciu

Polizeistaat (państwo policyjne), które odnosiło się do monarchii absolutnej, gdzie obywatel był całkowicie podporządkowany rozbudowanej biurokracji. Koncepcja *Rechtsstaat* zyskała uznanie jako ustrój oparty na zasadach prawnych, który staje się możliwy, gdy dany naród osiąga odpowiedni poziom rozwoju i racjonalności, co pozwala mu organizować życie społeczne zgodnie z zasadami państwa prawnego.

Współczesne pojęcia rządów prawa (*Rule of Law*) i państwa prawnego (*Rechtsstaat*, *État de droit*, *Estado del Derecho*, *Stato di diritto*), uznawane za bliskoznaczące, nie mają jednoznacznych definicji. Ich znaczenie różni się w zależności od kultury politycznej, co prowadzi do różnych interpretacji nawet w krajach liberalnej demokracji. Niezależnie od tych różnic koncepcja rządów prawa, ukształtowana w XIX w., wymusiła na rządzących akceptację ograniczeń ich dotychczas absolutnej władzy i wprowadzenie mechanizmów prawnych chroniących obywateli.

5. Na czym polega materialna koncepcja państwa prawa?

Materialna koncepcja państwa prawa polega na tym, że państwo musi działać zgodnie z formalnymi przepisami prawa. Prawo musi jednocześnie spełniać określone standardy treściowe, zapewniające ochronę praw człowieka, sprawiedliwość oraz poszanowanie godności jednostki.

W materialnym państwie prawnym prawo musi być tworzone w taki sposób, aby nie tylko było formalnie zgodne z konstytucją, ale by odzwierciedlało podstawowe wartości demokratyczne. Prawo, chroniąc wolności obywatelskie, prawa człowieka, zakłada, że wszelkie działania władzy publicznej są ograniczone przez zasady sprawiedliwości, proporcjonalności oraz poszanowania praw jednostki.

Podstawą materialnej koncepcji państwa prawnego jest zatem nie tylko legalizm, czyli zgodność działań z prawem, lecz także

treściowe wartości prawa, które zapewniają, że prawo służy dobru wspólnemu i chroni prawa obywateli przed arbitralnością władzy.

6. Czym jest formalna koncepcja państwa prawa?

Formalna koncepcja państwa prawa polega na tym, że uznaje się, iż praworządne jest to państwo, które przestrzega ustanowionego prawa. Koncepcja ta skupia się, by działania organów państwowych były zgodne z obowiązującym prawem, które ma spełniać określone wymogi formalne.

W tej koncepcji nacisk kładzie się przede wszystkim na procedury i formę, a nie na treść prawa. W tym kontekście zgodnie z formalną koncepcją państwa prawa istotne jest przestrzeganie określonych zasad tworzenia i stosowania prawa, niezależnie od tego, jaka jest jego treść. Formalna koncepcja nie zajmuje się jakością ani etycznym wymiarem stanowionego prawa, lecz wyłącznie jego formalnym aspektem.

W formalnym państwie prawnym najważniejsze zasady to:

1. **Zasada legalizmu** – wszelkie działania organów państwowych muszą być oparte na obowiązującym prawie.
2. **Zasada hierarchii norm** – prawo powinno być zorganizowane w uporządkowany system, w którym normy wyższe są ważniejsze od norm niższych, co przejawia się w ich mocy prawnej.
3. **Zasada pewności prawa** – prawo powinno być jasne, precyzyjne i stabilne, aby obywatele mogli przewidzieć konsekwencje swoich działań i podejmować decyzje na podstawie istniejących przepisów.
4. **Zasada niedziałania prawa wstecz** (zakaz retroakcji) – prawo nie może działać z mocą wsteczną.
5. **Ochrona proceduralna** – prawo musi przewidzieć transparentne procedury, dzięki którym obywatele mogą dochodzić swoich praw przed niezależnym sądem.